

Myten om Ronja Vikingadotter

Annika Larsson och Kerstin Lind

Can a story survive over time? When does the story become a myth? Can methods regarding manifest and latent signals be used in concrete education concerning issues on cultural heritage? Based on Astrid Lindgren's internationally renowned story about "Ronja, the Robber's daughter" (Ronja Rövardotter) the concepts of story and myth are problematized as part of an overarching textile-historical research project entitled "The Myths of All Times" (Alla Tiders Myter). Based on the costumes of the robbers, two adaptations of the story for the screen, produced over 30 years apart, are compared. The study focuses on manifest and latent signals in the expressions and contents of both movies. Parallel studies of the fairy tale of "Snow White and the Seven Dwarves" (Snövit och de sju dvärgarna) widen the theoretical perspective. The project is a cooperation between researchers at the department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, and the department for Culture and Communication at Linköping University, aiming to strengthen creative and embodied forms for analytical research and teaching.

Keywords: Visual communication, Storytelling, Myth, Material culture, Vikings, Embodied learning.

Prolog – Ronja Rövardotter

Barnbarnen hade just duschat och vi satte oss att mysa framför TV:n innan läggdags. Vi skulle se filmen Ronja Rövardotter. För 30 år sedan såg jag (författare 1) filmen tillsammans med mina egna barn. Döm om min förvåning när det inte var samma klassiska spelfilm som nu dök upp i rutan, utan en ny animerad TV-version. Så spännande!

Ronjas mamma Lovis var inte längre en tidlös rövare, utan klädd som en stålig vikingatida kvinna. Intressant – jag mindes nämligen inte alls att berättelsen utspelade sig på vikingatiden. Kanske ville regissören genom dräkten gestalta att historien utspelade sig i Skandinavien? Men det var något annat som var "fel". Genom kläderna hade den sociala miljön i den animerade filmen flyttats från den ursprungliga miljön, bland rövare som lever i utanförskap, till eliten.

Borde det inte ha varit de vikingatida trälarnas miljö (jämför rövare) som speglats, istället för de rikas? Om historien hade förlagts till 1800-talet, så skulle väl Ronja ha tillhört de obesuttna? Om historien förläggs till vår tid så kanske Ronja vore hemlös, eller levat i ett läger för EU-migranter.

Problemområde – Motsatt social miljö

Berättelsen om Ronja Rövardotter gavs ut i bokform första gången 1981 (Lindgren, 1981). Redan 1984 var en filmatisering för bioduken klar. Den internationellt kända författaren Astrid Lindgren var själv med och skapade sina filmkaraktärer. Det var nämligen viktigt för henne att huvudpersonen Ronja skulle vara en ung, men ansvarsfull, flicka som samtidigt hade ett "förvildat" drag. Bokens illustratör ritade först Ronja med rakt, mörkt hår, men det gillade inte författaren som ville att Ronja skulle ha lockigt hår (Ronja Rövardotter, 2018).

Ett annat genomgående karaktärsdrag som återkommer i både boken och den samtida filmen är rövarens klädsel. De är klädda i tidlösa gråbruna kläder av grova material som smälter in i den storslagna naturen

– bestående av skog, grottor och steniga berg – där rövarena lever i utanförskap långt från det etablerade samhället. Handlingen utspelar sig under historisk tid, någon gång mellan medeltiden och 1800-talet.

Drygt 30 år senare framställs den tidigare självständiga, unga flickan Ronja som ett litet och bortskämt barn – med kort, mörkt och rakt hår. I den animerade filmen bär alla rövare dessutom vikingatida kläder i fina färger. Mamma Lovis har dyrbara guldglänsande smycken på klänningsbrösten. En av rövarena bär till och med hjälm. TV-redaktören Henrietta J:son Eskelin (2016) recenserade den japanske regissören Goro Miyazakis nya produktion, när den animerade filmversionen av Astrid Lindgrens saga om Ronja Rövardotter visades i svensk television våren 2016. Språkets direkta återgivning ur boken får beröm av recensenten, som menar att filmen är ett bestående kulturarv.

Serien är trogen boken, nästan ord för ord /.../ Allt är detsamma, inga moderniseringar /.../ För mig är det ett kulturarv (J:son Eskelin, 2016).

Men ordens exakthet är av underordnad betydelse för filmen, eftersom film i första hand är en visuell upplevelse. Det är viktigt att vara medveten om mediernas särdrag, menar Knut Kjeldstadli (1992). Om man inte behärskar TV-språket kan det som förmedlas bli något helt annat än det som sägs i talet. I film och TV kombineras språk och bild, men det är bilden som är starkast. Det visuella återger det materiella som kan avbildas – såsom landskap, dräkter med mera. För att tittaren verkligen ska lyssna, måste texten skrivas om utifrån bilderna. Då man (som i fallet med Goro Miyazakis animerade produktion om Ronja Rövardotter) illustrerar ett redan färdigt tal, så kommer tittaren att se bilden istället för att lyssna på den ursprungliga texten (Kjeldstadli, 1998, s. 272f).

Med andra ord går det inte byta ut modaliteter och säga samma sak. Att uttryck sig i bild, är inte detsamma som att uttrycka sig i text (Kress & van Leeuwen, 2001). Yvonne Eriksson (2017) menar att man också bör betrakta visuella artefakter från andra kulturer utifrån relevanta förutsättningar, för att nå innehållet. Innehållet har betydelse för den form man väljer för presentationen. Formen har alltså betydelse för hur innehållet uppfattas (Martin & Häggström, 2017, s. 163). Man läser lätt in egna värderingar som inte är relevanta för andra kulturer och riskerar därmed att tolka innehåll på ett felaktigt sätt (Eriksson, 2017, s. 91).

Skulle det funnits metoder för att göra en modernt anpassad filmatisering av sagan om Ronja Rövardotter, kanske till och med förlagd i en annan tid, utan att för den skull göra avkall på dess ursprungliga budskap?

Metod – Att spåra latent innehåll

Man brukar tala om ”manifesta” och ”latenta” nivåer eller signaler när det gäller analys och tolkning av kommunikation. Ursprungligen användes metoden för att tolka texter, men metoden är lika användbar när det gäller bildtolkning och tolkning av materiell kultur. Det manifesta avser det mätbara och konkret uttryckta i ett budskap, medan det latenta syftar på mer eller mindre dold representation, som exempelvis underliggande värderingar och betydelser, i meddelanden (Sjölin, 1998, s. 17ff, 120f).

Vissa lärare menar att ett systematiskt kvalitetsarbete inom skolan – för att undvika ”dysfunktioner” i lärandet – handlar om att skapa verksamheter som arbetar uteslutande med manifesta målbilder (Jerhov, 2012). Tanken må vara god ur någon synvinkel, men när det gäller att finna former för ett mera kreativt och analyserande lärande anser vi att det är ett ohållbart förhållningssätt. Resultatet skulle bli en skola där påståendekunskap (se Molander, 1996) vore förhärskande och inga resonemang kring mänskliga förhållanden fördes. Det skulle bli en skola som inte förespråkar multimodalt lärande (Insulander *et al*, 2017) och där visuell kommunikation och gestaltande uttrycksformer inte har någon plats.

Låt oss använda de två filmatiseringarna om Ronja Rövardotter för att belysa problemet. Vi har, i *Tabell 1*, lyft fram tio manifesta, lätt definierbara, meningsbärande yttringar i originalfilmen från 1984 och

parallellt, i en andra spalt, angett yttringarnas latenta innehåll. Listan hade kunnat göras betydligt längre, men vi har i denna artikel valt att begränsa oss.

Tabell 1. Ronja Rövardotter, 1984.

<i>Manifest uttryck</i>	<i>Latent innehåll</i>
Ung flicka	medveten, demokratisk, ansvarsfull
Ostyrt, lockigt hår	feminint förvildad
Grova, ej färgade kläder	enkla, ibland trasiga, ej mode
Bor i gammal borg	övergiven infrastruktur
Lever i skogen	utanförskap, där inte andra rör sig
Tjut/vråål	stor värld, förmågor utöver de gängse
Hittar i skogen	rör sig på utsatta platser
Gapet/klyftan	farlig gräns, fejd
Onaturliga väsen	andra faror än de vanliga
Historisk tid	tidlös historisk tid

När tid och rum förändras blir berättelsers manifesta uttryck ofta inaktuella, dvs. sensmoralen kommer att spela ut sin roll eftersom de materiella och visuella yttringarnas innehåll inte längre direkt kan uttolkas. Detta gäller också om en saga berättas i en annan tid eller inom ramen för en annan kultur. Språkliga uttryck, föremål eller andra materiella yttringar blir ett ”dött” kulturarv utan innehåll – fritt fram för nya ideologier och med dem sammanhängande myter att ta över. För att kulturavet ska hållas levande eller förstås, krävs att latenta signaler uppmärksammas och analyseras. Det gäller såväl inom forskning som för levande kunskapsbildning inom skolans värld.

Den ursprungliga versionen av sagan om Ronja Rövardotter är tidlös men socialt bunden till en mindre grupp av människor som lever i utanförskap och där maktstrider förekommer mellan två subkulturella grupper, som bor på varsin sida om en ravin som är förenad med fara att ta sig över. Rövardottern Ronja torde – utifrån de latenta innehållen som listats ovan – kunnat leva under samma förutsättningar som gatubarn i en storstad, klädd i andras avlagda kläder och bo med sin familjs klan under en stor raserad järnvägsbro som inte längre används. På andra sidan godstågens farliga järnvägsspår finns en rivaliserande klan, där hon finner sin frände Birk. Barnen rör sig lätt i stadens mörka och övergivna industrikvarter och avloppssystem, där bara ljusskygga individer håller till, och där andra faror – än de hos det välbärgade etablissemanget – hotar.

Ronja skulle också, tillsammans med sin närmaste släkt, kunnat leva som kvarvarande hemlös i en sönderbombad stad i Syrien, mitt bland pågående strider mellan olika grupper, där de rika redan flytt. Fler relevanta scenarier kan skapas. Genom att analysera latenta värden kan den materiella kulturen förändras och anpassas i tid och rum, så länge de latenta innehållen behålls.

Levande kunskapsbildning om mänskliga och sociala förhållanden består alltså inte bara i att bevara gamla föremål, lära sig traditionella texter utantill, rabbla historiska årtal eller peka ut ortnamn på en karta. Till sådana rent materiella data kan vilka fantasier (myter) som helst tillföras utan kritisk granskning. Levande kunskap består tvärtom i förmågan att kunna analysera och tolka latent innehåll i de manifesta uttrycken.

Jämförande analys – Saga blir myt

Sagor och andra berättelser eller visuella uttryck kan således ges form inom en rad olika genrer, utan att för den skull förlora ursprungliga värden och innehåll. Resultatens tillförlitlighet utvärderas genom att öppet redovisa meningsbärande enheter respektive bakomliggande kontext, samt i att redovisa kvalitativa jämförande exempel.

I Goro Miyazakis animerade TV-produktion om Ronja Rövardotter (2016) har flera av de ursprungliga meningsbärande enheterna förändrats. Ronja framställs nu som en våra dagars ”hen” i form av litet barn med rakt och mörkt hår, och inte längre som en ung flicka med stort lockigt hår. En tydlig materiell förändring är också de vikingatida kläderna som bärs av filmens rövare. I *Tabell 2* redovisas fem meningsbärande enheter som, i förhållande till *Tabell 1*, har förändrats.

Tabell 2. Ronja Rövardotter, 2016.

<i>Manifest uttryck</i>	<i>Latent innehåll</i>
Litet barn	egen vilja, lillgammal
Kort, rakt hår	könlös pojkflicka
Spännen i guld	rikedom
<i>Vikingatida</i> kläder	fina, färgrika, forntida gravkontext (se nedan)
<i>Medeltida</i> borg	riddare, socialt och geografiskt centrala

Vikingatiden (ca 750 AD – 1000 AD) tillhör vår förkristna forntid. Om den förestående kristna medeltiden visste dåtidens människor ännu ingenting. Från vikingatiden finns inga skriftliga källor bevarade som kan berätta om då rådande mänskliga, sociala förhållanden. Vi har bara den materiella kulturen att tillgå. För en arkeolog, med kunskap om grundläggande latent innehåll i den materiella kulturen, signalerar Goro Miyazakis animerade film att mamma Lovis nu är ”för döden klädd”. Hennes typ av dräkt återfinns nämligen bara i vikingatida gravkontext (Larsson, 2012; Tesch, 2015), ibland tillsammans med ett avhugget hästhuvud, en offrad hund eller en tupp med avbrutet huvud (*Figur 1*) – eller som tillhörande en offrad kvinna som begravts tillsammans med en dåtida herreman, något som är vanligt förekommande i exempelvis Birka (Price, 2012). Sådana rika vikingatida grav- eller högtidsdräkter skulle vara omöjliga att använda för den socialgrupp som sagans rövare tillhör – om de inte vore gravplundrare förstås.

Figur 1. Rekonstruktion av båtgrav 36, Gamla Uppsala. Den begravda kvinnan bär tidstypiska gravkläder från 800/900-talen. Här begravd tillsammans med en offrad hund (t h) och en offrad tupp (t v). Illustratör: Vera Olsson.

Under vikingatiden fanns ännu inte några medeltida riddarborgar och de skulle knappast ha varit belägna i djupa skogar, ens under medeltiden. Vikingarna var inte bosatta i isolerade skogsområden, utan tillhörde centralbygdernas samhällen. Övergivna fornborgar belägna på bergsklippor med stup från tidigare sten- och bronsålder återfinns däremot i skogsbygderna. Det är en form av övergivna borgar som skulle passat sagans miljö bättre. De latent innehållen som speglar huvudpersonernas utanförskap hade således kunnat behållas i den animerade produktionen, även om sagan förläggs till vikingatid.

Ronja skulle då snarare leva i ett kollektiv av trälar eller fredlösa som bodde i en övergiven fornborg i skogen, istället för som nu i socialgrupp ett. Det är alltså av största vikt att uppmärksamma och arbeta med latent värden, till och med i sagans värd, för att försöka förstå bakomliggande mänskliga förhållanden och meningsbärande betydelser i olika typer av yttringar.

Vikingatiden tillhör en av vårt samhälles viktigaste historiska myter (Arvidsson 1999). Vår tolkning är att den animerade berättelsen om Ronja har blivit inlemmad i en nationell historisk myt, där den ursprungliga sensmoralen inte längre är hållbar. Myter återopas ständigt i ett samhälle i form av nyckelsymboler och scenarier. De utgår från vissa estetiska visioner och tekniska grepp. ”Dessa har utformats över tid och är kopplade till erfarenheter som delas med andra på klassmässiga, könsbundna, regionala, etiska, nationella, eller ibland, allmängiltiga grunder” (Klein, 2009, s. 14; se även Werner & Björk, 2014).

– Vad som är sann helig berättelse för en grupp, kan vara fiktiv underhållning för en annan (Arvidsson, 1999, s. 48). I Goro Miyazakis animerade film visualiseras Skandinavien och vikingar, och filmen uttrycker ett helt nytt latent innehåll i berättelsen om Ronja.

Från metod till teori

Analysmetoden har parallellt applicerats på sagan om ”Snövit och de sju dvärgarna”. I *Tabell 3* presenteras ett urval av meningsbärande signaler utifrån sagans grundläggande teman. De materiella uttrycken antas spegla latent information om prinsessans ädla godhet, genom att materialisera sådan dåtida symbolik.

Tabell 3. Snövit och de sju dvärgarna.

<i>Manifest uttryck</i>	<i>Latent innehåll</i>
Hy vit som snö	ren och oskuldsfull
Hår svart som ebenholts	äkta och ädel
Läppar röda som blod	varm och kärleksfull

Inom ramen för Kerstin Linds pågående avhandlingsarbete, som behandlar den textila verksamheten vid Konstslöjdanstalten i Lund (1897-1932), görs en jämförande metodologisk studie. Här framgår att Snövit, i en bild formgiven vid Konstslöjdanstalten runt sekelskiftet 1900 (Konstslöjdanstalten), gestaltats med blont istället för svart hår som i sagans skriftliga versioner. Samtida nationalistiska strömningar i Skandinavien förordade germanskt ljusa förebilder, medan svart ebenholts ansågs vara ett främmande inslag (Werner & Björk, 2014). I *Bröderna Grimms sagor i urval för barn* (Grim & Grim, 1883, s. 60) framställde den samtida konstnären Jenny Nyström den onda styvmodern som gammal och mörk, kanske representerande ett resandefolk. Trots motsatserna i de båda konstverken bibehålls ändå sagans latent innehåll om Snövit som representerande ädel kvinnlig ungdom. Dessa eftersträvarsvärda egenskaper speglas manifest enligt samtidens normer – runt sekelskiftet 1900 utifrån en germansk kulturtillhörighet – där den ädla människan var genuint blond och den främmande var mörk.

Modellen har också prövats på norröna ”Njal’s saga”. Sagan är nedtecknad på 1200-talet men utspelar sig under 900-talets slut (Hallberg, 1993, s. 282f). Nedtecknaren beskriver inledningsvis en fin hall eller sal, där väggarna var täckta med sammet. Sammet som textil teknik fanns inte tidigare än 1200-talet (Strömberg *et al*, 1967; Geijer, 1970), men sagan har troligen ändå behållit sina latent värden genom att beskriva de finaste och modernaste tyger som fanns vid tiden för nedtecknandet. Av detta torde man kunna utläsa att sagan i sin ursprungliga form förmodligen beskrev väggtextilier som på 900-talet var dyrbara, men som fått en lägre status på 1200-talet till förmån för nya exklusiva material som exempelvis sammet. Vilka 900-talets exklusiva tyger var torde kunna utläsas ur samtida arkeologiska fynd, dvs. uttryckt i den materiella kulturen.

Genom att studera bakomliggande latenta värden i materiell kultur och visuell kommunikation, kan alltså gällande immateriella normer analyseras och fångas upp. Vi kan konstatera att, såväl bilden av Snövit från Konstslöjdanstalten i Lund som norröna Njal's saga, har kvar sina ursprungliga värden trots att de materiella uttrycken skiftar. Genom Snövits blonda hår respektive den rika salens väggar som klätts med sammet, uttrycks värderingar om vad som under en viss tid och på en viss plats ansågs ädelt och eftersträvansvärt. Den hotfulla styvmodern gestaltades av det som i samtiden uppfattades som främmande och hotfullt. En viss jämförelse kan göras med "Råttan i pizzen" (af Klintberg, 1986) som, genom maten, materiellt uttrycker en viss tids bakomliggande rädslor för de främmande.

Hans-George Gadamer's teoretiska förhållningssätt kring hur historien tolkas utifrån förståelsehorisonter som smälter samman (Gadamer, 1997), kan med fördel appliceras som en teoretisk överbyggnad för innehållsanalys av materiell och visuell kultur. För att göra teorin tillämpbar används en modell som innebär att det verkliga som existerar (till exempel ett föremål eller en text) ses som ett uttryck för bakomliggande immateriella och kulturella värden (innehållet). Det är genom uttrycken för innehållet som tolkaren kan utläsa en betydelse eller mening (Sjölin, 1998).

Metodologiskt kan immateriella innehåll sökas genom att analysera den materiella och visuella kulturens manifesta uttryck, som representation för dess latenta värden.

Tillämpning – Kreativa plattformar

Hur kan då detta teoretiska resonemang gestaltas och ges en konkret form? Kan en berättelse överleva tid och rum? Ja, det kan den. Vi menar att ovanstående metodredovisning, som tar fasta på manifesta och latenta signaler, kan användas i såväl konkreta lärandeaktiviteter som forskning om och förmedling av kulturarv. Manifesta signaler är dynamiska och kan förändras över tid och rum utifrån gällande normer och ideologier, medan latenta signaler bör vara statiska och bestå. Våra exempel utgår från gestaltningar av historiska sagor, med Ronja Rövardotter och Snövit och de sju dvärgarna som utgångspunkt.

I gestaltningen av Snövit förändras de manifesta uttrycken som till exempel hennes hårfärg, men latenta värden, som ädel och god, bibehålls trots förändringen. Det innebär att berättelsen består trots att formen förändras. Men i Ronja Rövardotter förändras inte bara de manifesta uttrycken utan även flera latenta innehåll. Så har till exempel rövarnas utanförskap förbytt till en elitmiljö. De manifesta uttrycken i Astrid Lindgrens version av filmen respektive den animerade japanska filmen representerar alltså inte samma latenta värden och innehåll.

Att ändra latent innehåll i manifesta uttryck, som i Goro Miyazakis animerade film, innebär således en fara. Tänk om berättelsen om Ronja Rövardotter inte skulle ha varit en saga utan istället gällt vetenskap. Om motsvarande förändring skett inom historisk forskning så skulle de obesuttna kanske ha bott i slott och herresäte. Berättelsen har då övergått till en myt i överensstämmelse med Peter Burkes (2005) definition, där myter förknippas med osanna berättelser i motsats till vetenskaplig historieskrivning.

I rapporten "Kunskapens nya rörelse. Framtidens humanistiska och samhällsvetenskapliga samverkan", utgiven i Sverige av Kungliga Vitterhetsakademien, Riksbankens Jubileumsfond samt Vetenskapsrådet (Östling *et al*, 2016), är utgångspunkten att det saknas en levande förbindelse mellan akademiker och samhället, något som får konsekvenser för humanvetenskapernas demokratiska, kulturkritiska och folkbildande uppdrag. Humaniora och samhällsvetenskap riskerar att förlora förbindelsen med omvärlden, som de måste vara en del av.

Följden blir att både individer och det kollektiva samhället får en sämre kunskapsbas och blir mindre förmögna att fatta välgrundade beslut. Man föreslår därför att kommunikationsprojekt utvecklas där forskare tar initiativet till olika typer av samverkansformer. Här kan ett förkroppsligat kunskapsarbete

ta form, som kopplas till redan etablerade men utomakademiska kunskapsinstitutioner (Östling *et al*, 2016, s. 18, 20, 23).

Gestaltande pedagogik och förkroppsligt lärande

Vi menar att parter som använder konstnärliga såväl som hantverksmässiga metoder i sin verksamhet fyller en viktig roll på en arena där olika perspektiv möts och samverkar, så att kunskapsbildningen inte blir alltför teoretisk och introvert. I workshops och labbmiljö ges möjlighet att skapa plattformar för gestaltande undersökningar och levande utställningar som möter en bred publik och kommunicerar med såväl forskarvärlden som det omgivande samhället. Här kan forskning bedrivas utifrån aktuella villkor, i samverkan med gestaltande utövning i olika lärandesituationer.

Aktivt lärande kräver personligt engagemang och ansvar. Låt oss åter relatera till våra egna erfarenheter. Under 1960-talet stod ännu ämnet kristendom på schemat. Författare 1 minns att man läste ur bibeln på lektionerna i lågstadiet, men inte vad man läste. Däremot minns hon varenda teckning, inför uppgiften att illustrera det man just läst.

– Jag minns omsorgen jag lade i bilden som föreställde Moses i vassen, och jag minns hur vi av fröken lärde oss att teckna änglalika ansikten. Med kladdiga fingrar tummade vi också lerfigurer som vi brände och sedan målade, föreställande Maria och det lilla lindade Jesusbarnet i stallets krubba. Jag vårdar fortfarande figurerna ömt och ställer, efter 50 år, fram dem varje jul.

– I mellanstadiet byggde vi ett fjällandskap av kycklingnät och papper maché, och jag gjorde ett lämmeltåg. Jag har inte längre någon aning om vad som stod i böckerna om fjällen, men jag kommer ihåg allting som vi byggde, med trädgränsen och de olika fjälltopparnas höjder. Allt jag tillverkade i slöjden minns jag också.

Det ligger ett livslångt lärande i görandet. Metoderna som ligger till grund för denna studie ska förstås som ett konkret verktyg för både forskning, lärande och förmedling. Genom att gestalta latent innehåll i materiell kultur, utvecklas metoder att analysera och kommunicera kring viktiga samhällsfrågor. Analysmetoderna som använts för att spegla innebörden av Ronja som vikingadotter respektive Snövits skifte av hårfärg engagerar. Metoderna kan med fördel även användas som analysmodell för att tolka och förstå viktiga kulturarvsfrågor. De latent signalerna sätter fokus på bakomliggande ideologier när det gäller till exempel historia, nationalism, genusfrågor och utanförskap.

Arenor för konkreta, objektbaserade studier och förkroppsligt lärande bör – om de inte redan förekommer – etableras för att utveckla ett problematiserande förhållningssätt, som inte enbart innebär att på traditionellt sätt uttrycka sig i text. Inom skapande verksamhet ges möjlighet att utveckla plattformar för gestaltande undersökningar och levande utställningar som kommunicerar med både forskarvärlden och det omgivande samhället. I ett modernt kommunikationssamhälle blir kritisk granskning av informationsflödet allt viktigare. Utbildningar, som arbetar uteslutande mot manifesta målbilder, är ofullständiga.

– Kan människan ens fungera som social varelse i ett samhälle utan att förstå immateriellt innehåll i manifesta uttryck, undrar vi.

Referenser

- Arvidsson, A. (1999). *Folklorens former*. Lund: Studentlitteratur.
- Burke, P. (2005). *History and social theory*. Cambridge: Polity Press
- Eriksson, Y. (2017). *Bildens tysta budskap: interaktion mellan bild och text*. Lund: Studentlitteratur.
- Gadamer, H. (1997). *Sanning och metod: i urval*. Göteborg: Daidalos.
- Geijer, A. (1970). Sammet. I: *Kulturhistorisk lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid*. (s. 22-23). Malmö: Allhems förlag.
- Grimm, W. & Grimm, J. (1883). *Bröderna Grimms sagor i urval för barn*. Stockholm: Fahlcrantz & Co.

- Hallberg, P. (1993). Efterskrift. I H. Alfving. *Njál's saga* (s. 282-289). Trondheim: Bokförlaget Fabel.
- Insulander, E., Kjällander, S., Lindstrand, F. & Åkerfeldt, A. (red.) (2017). *Didaktik i omvandlingens tid: text, representation, design*. (s. 11-24). Stockholm: Liber.
- Jerhov, C. (2012). Latenta och manifesta funktioner; Skolutveckling – framtidens skola. Hämtad 2017-01-15 från <https://jerhov.wordpress.com/2012/11/03/latenta-och-manifesta-funktioner/>
- J:son Eskelin, H. (2016). Både bu och bä för nya "Ronja Rövardotter" som anime. Hämtad 2017-01-15 från <https://www.moviezine.se/nyheter/bade-bu-och-ba-for-nya-ronja-rovardotter-som-anime>
- Kjeldstadli, K. (1992). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjeldstadli, K. (1998). *Det förflutna är inte vad det en gång var*. Lund: Studentlitteratur.
- Klein, B. (2009). Folkkonst i vår tid: Om lån, offentliga rum, laglöshet och narrativitet i Jönköpings läns museum. I: *Rondellhundar och schablonspindlar: folkkonst i tiden* (s. 13-27). Stockholm: Carlsson i samarbete med Jönköpings läns museum.
- af Klintberg, B. (1986). *Råttan i Pizzan* (s. 64-65). Stockholm: Norstedts Förlag.
- Konstslöjdanstalten. *Snövit och dvärgarna*. Lund: Kulturen, Kulturhistoriska museet i Lunds föremålssamling.
- Kress, G. R. & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: the modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.
- Larsson, A. (2012). Från dräkt till koppar och järn. I C. Hedenstierna-Jonson (Red.). *Birka nu* (s. 129-140). Stockholm: The National Historical Museum. Studies 22.
- Lindgren, A. (1981). *Ronja Rövardotter*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Martin, A. och Häggström, M. (2017) Posterredovisning som inhämtning och presentation av kunskap. I Häggström, M. & Örtengren, H. (red.) (2017). *Visuell kunskap för multimodalt lärande*. (s. 149-166). Lund: Studentlitteratur.
- Molander, B. (1996). *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos.
- Price, N. (2012). WOODEN WORLDS. Individual and collective in the chamber graves of Birka. I C. Hedenstierna-Jonson (Red.). *Birka nu* (s. 81-94). Stockholm: The National Historical Museum. Studies 22.
- Ronja Rövardotter (2017, 16 november) I *Wikipedia*. Hämtad 2018-02-09, från <https://sv.wikipedia.org/wiki/RonjaR%C3%B6vardotter>
- Sjölin, J. (red.) (1998). *Att tolka bilder: bildtolkningens teori och praktik med exempel på tolkningar av bilder från 1850 till i dag*. Lund: Studentlitteratur.
- Strömberg et al. (1967). Sammet. I: *Nordisk textilteknisk terminologi: Vävnader*. Lyon: CIETAS.
- Tesch, S. (2015). (With contributions by Larsson, Annika; Larsson, Gunilla & Neiß, Michael) *A lost world? Religious identity and practice during the introduction of Christianity in the Lake Mälaren region, Sweden*. I: Ruhmann, Christiane & Brieske, Vera (Red.), *Dying Gods. Religious beliefs in northern and Eastern Europe in the time Christianisation* (s. 191-210). Hannover. Neue Studien zur Sachsenforschung Band 5.
- Werner, J. & Björk, T. (2014). *Blond och blåögd: vithet, svenskhet och visuell kultur*. Göteborg: Göteborgs konstmuseum.
- Östling J. et al. (2016). *Kunskapens nya rörelse. Framtidens humanistiska och samhällsvetenskapliga samverkan*. Rapport utgiven av Kungl. Vitterhetsakademien. Initiativtagare till uppdraget är Kungl. Vitterhetsakademien (KVVA), Riksbankens Jubileumsfond (RJ) samt Vetenskapsrådet (VR).

Annika Larsson är disputerad forskare i textil arkeologi vid Uppsala universitet, som hon kombinerar med erfarenheter från en tidigare direktisexamen vid Textilinstitutet. Larsson är också en hängiven slöjdare och gästlärare i historisk mönsterkonstruktion vid Sätergläntan, Institutet för Slöjd & Hantverk. Genom pedagogiska kurser vid Konstfack har ett intresse för gestaltande och förkroppsligat lärande utvecklats, där fokus ligger på att lyfta fram det immateriella innehållet i materiella och visuella uttryck.

Kerstin Lind är universitetsadjunkt och forskarstuderande vid Linköpings universitet. Fokus för hennes forskning är textil konst, hantverk och design, i kombination med pedagogik, historia och museologi. Framträdande teman är materialitet och visuell kommunikation. Lind har vidare en fil.kand. från kulturvetarlinjen samt lärarexamen i slöjd och historia från Umeå universitet, magister i textilvetenskap vid Uppsala universitet och master i tradisjonskunst från universitetet i Sørøst-Norge. Lind är även utbildad vid Köpenhamns tillskärarakademi.

2016 etablerade Annika Larsson och Kerstin Lind projektet *Alla Tidens Myter*, i syfte att låta hantverk och konstnärlig utövning möta historiska och etnografiska perspektiv för undersökande forskning och förståelse av kulturellt innehåll i materiella och visuella uttryck. Målet är att utveckla en dynamisk forskningsmodell som genom gestaltande analysmetoder kan identifiera och analysera, men också belysa, normer som över tid och rum gömms i materiell och visuell kultur.